

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

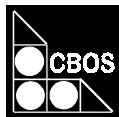
BS/168/168/98

WYCHOWANIE DZIECI W RODZINIE I OPIEKA NAD NIMI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ '98

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

WYCHOWANIE DZIECI W RODZINIE

I OPIEKA NAD NIMI

- ◆ W społecznym postrzeganiu praktykowanych obecnie rodzicielskich metod wychowawczych przeważają oceny krytyczne. W opinii większości ankietowanych (65%) w dzisiejszych czasach rodzice poświęcają dzieciom zbyt mało czasu i uwagi, a niedostatek ten kompensują nadmiernym rozpieszczaniem ich (56%) i nadopiekuńczością (49%). Są też zbyt pobłażliwi dla swoich pociech i zbyt rzadko wymierzają im kary fizyczne (52%). Jednocześnie nieodosobnione są opinie skrajnie przeciwstawne, według których rodzice zbyt szybko zmuszają dzieci do samodzielności (22%), są zbyt oschli w okazywaniu im uczuć (17%), za często je biją (15%) i zanadto się na nich koncentrują (12%).
- ◆ Z odpowiedzi rodziców wychowujących dzieci wynika, że w większości rodzin rodzice codziennie lub prawie codziennie znajdują czas na pomaganie dzieciom w lekcjach, wspólną z nimi rozmowę, zabawę, poświęcają czas na rozmowy z dziećmi o ich sprawach, kłopotach, trudnościach. Dokładnie też są poinformowani o tym, z kim i gdzie przebywają ich dzieci i w jakim towarzystwie się obracają.
- ◆ Na szczególną uwagę zasługuje odnotowanie faktu, że 9% ankietowanych nie ma czasu na zabawę ze swoimi dziećmi, 4% nigdy nie rozmawia z nimi o ich problemach, kolegach, przeżyciach, co dwudziesty (5%) rodzic nigdy nie omawia z dziećmi spraw rodzinnych i taki sam odsetek przyznaje, że często nie wie, gdzie i z kim przebywają jego dorastające (16-19 lat) dzieci.
- ◆ Wbrew społecznym oczekiwaniom, że wychowaniem dziecka powinni zajmować się oboje rodzice w równym stopniu (95%), główny ciężar wychowania i opieki nad dzieckiem spoczywa na kobietach. Im starsze dzieci, tym częściej w proces ten włączają się ojcowie. Jednak w 45% rodzin mających dzieci uczęszczające do szkoły podstawowej i w co trzeciej rodzinie (32%) ze starszymi dziećmi największy ciężar wychowania spoczywa na kobietach.

Przygotowanie młodego człowieka do dorosłego, samodzielnego życia przebiega przede wszystkim w rodzinie, która jest głównym źródłem wzorów zachowań, kształtowania charakteru i systemu wartości. Od atmosfery domu i stosowanych w nim metod wychowawczych zależy, jak układają się wzajemne relacje między rodzicami i dziećmi, czy dzieci znajdują w domu oparcie i opiekę, czy mają poczucie, iż stanowią integralną część tego, co nazywamy gniazdem rodzinnym. Jak zatem powinni postępować rodzice, aby ich trud rodzicielski zakończył się sukcesem? Jakie metody opiekuńcze i wychowawcze stosują na co dzień polskie rodziny? Poniższe opracowanie kończy cykl poświęcony problemom związanym z wychowaniem i opieką nad dziećmi w rodzinach polskich, w skład którego wchodzi także dwa inne komunikaty z tego samego badania¹ opublikowane w listopadzie.

OPINIE O WYCHOWANIU I OPIECE NAD DZIEĆMI

Wyniki badań poświęconych rodzinie i wychowaniu dzieci² jednoznacznie wskazują, że w opinii społecznej rodzina jest najważniejszym nośnikiem socjalizacji, a większość funkcji wychowawczych wobec młodego pokolenia powinna być realizowana w rodzinie i przez rodziców. Z opinii o społecznych wyobrażeniach i preferencjach wychowawczych wynika, że Polacy opowiadają się za wychowaniem opartym na bliskim kontakcie, pełnym zrozumienia podejściu do problemów dziecka oraz bezterminowym i bezwarunkowym wspieraniu dziecka w potrzebie.

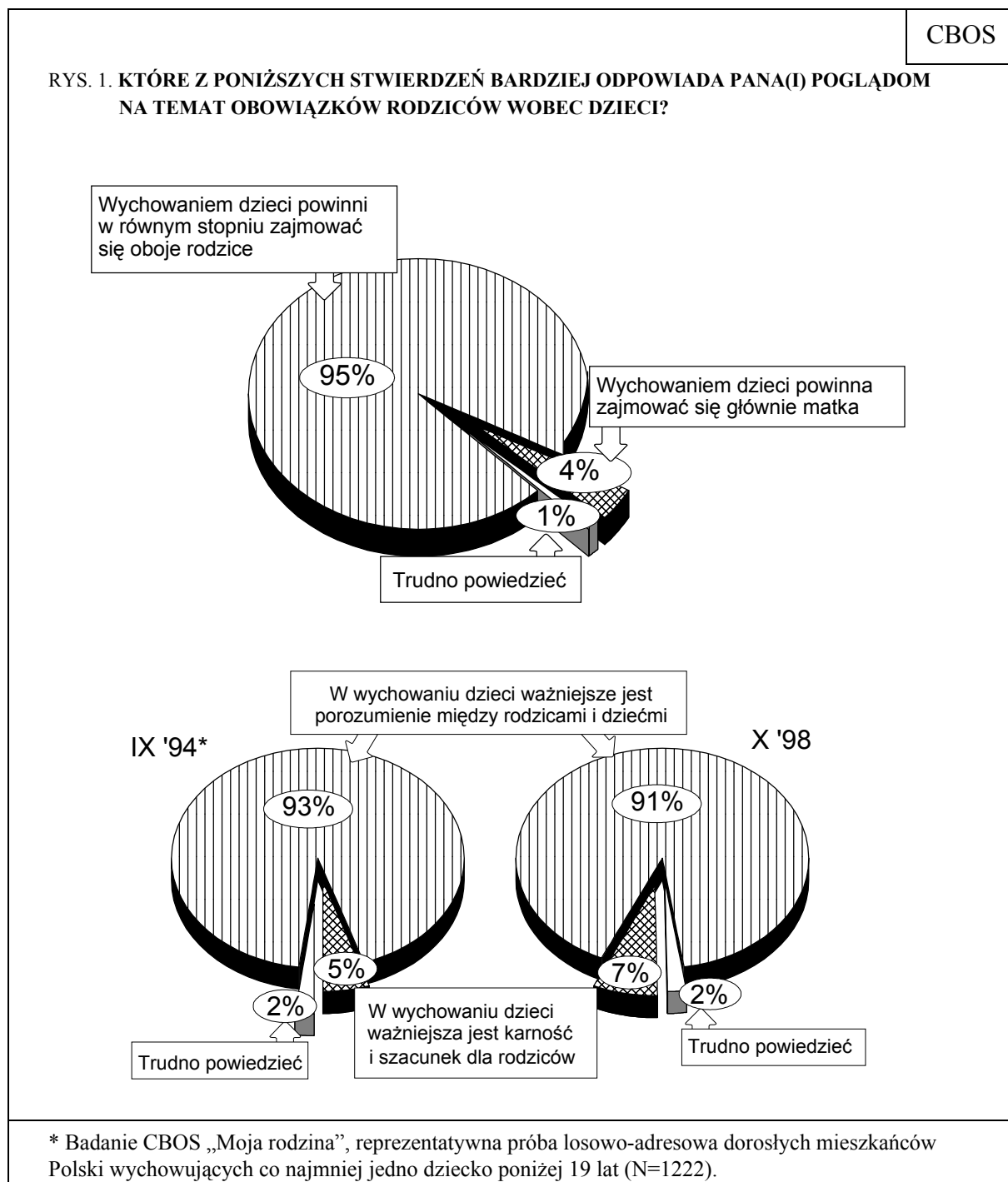
---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (101), 15-20 października ‘98, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1094). Por. komunikaty CBOS: „Opinie o problemach młodego pokolenia” oraz „Opinie o postępowaniu rodziców wobec dorastających dzieci”.

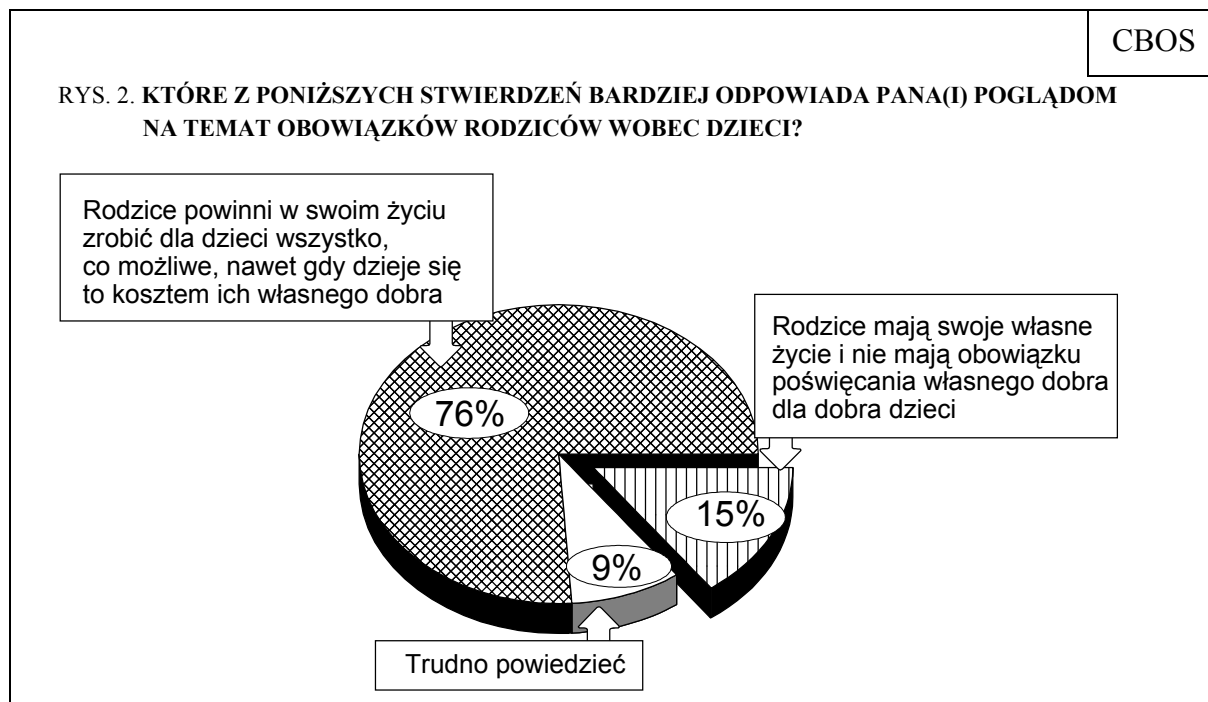
² Por. badanie „Moja rodzina” - sfinansowane przez Program „Reformy Polityki Społecznej” działający pod auspicjami Instytutu Nauk o Człowieku w Wiedniu - zrealizowane przez CBOS we wrześniu ‘94 na 1222-osobowej losowo-adresowej próbie dorosłych mieszkańców Polski mających co najmniej jedno dziecko poniżej 19 lat.

RELACJE RODZICE - DZIECI

Wśród ankietowanych istnieje pełna jednomyślność w kwestii odpowiedzialności rodziców za wychowanie i los dzieci. Według powszechnie akceptowanego wzoru, wychowaniem powinni zajmować się oboje rodzice, a relacje między rodzicami i dziećmi powinny być oparte na partnerstwie i wzajemnym porozumieniu.

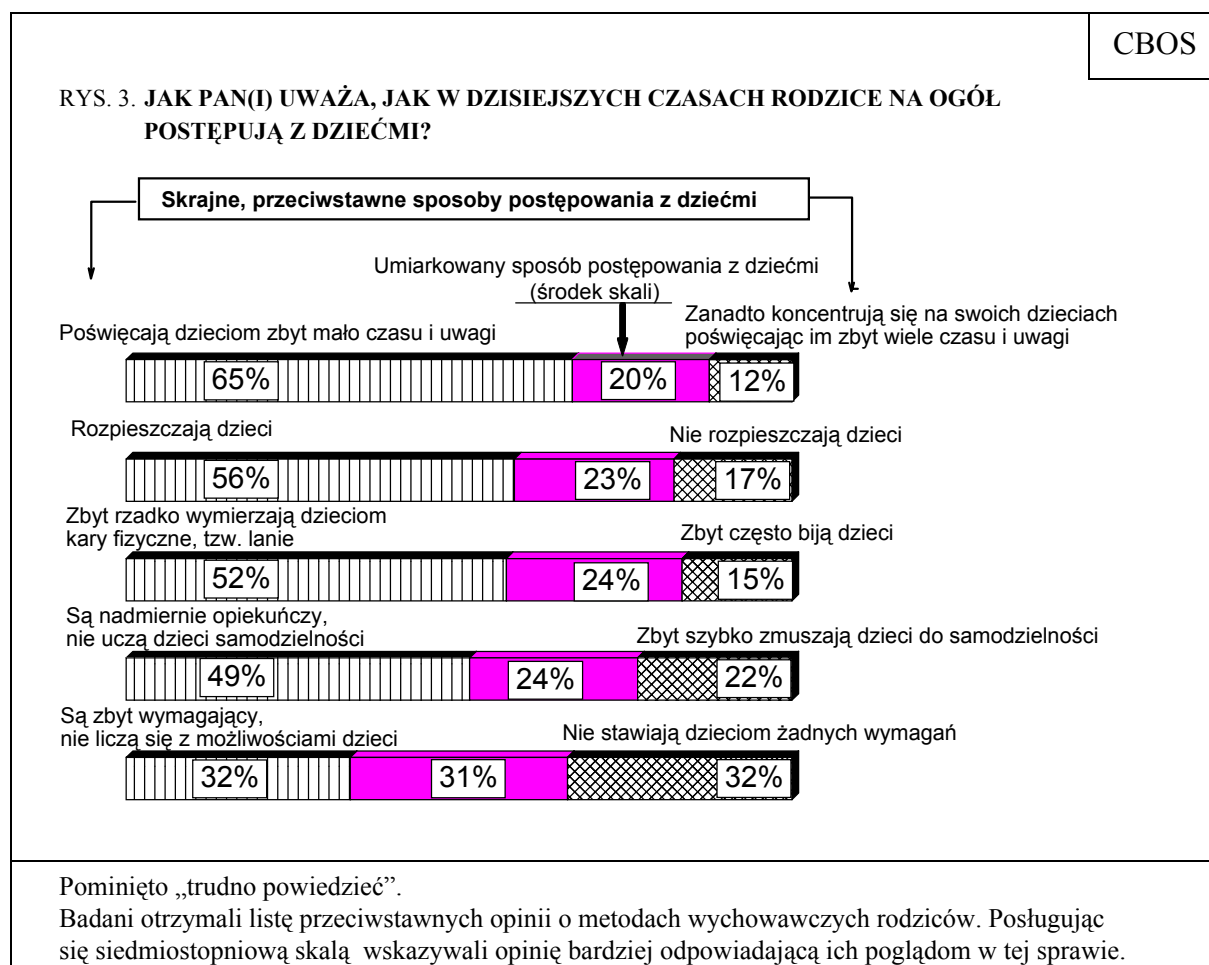
Za rozpowszechnione można też uznać przekonanie, że rodzice powinni w swoim życiu zrobić dla dzieci wszystko, co możliwe, nawet gdy dzieje się to kosztem ich własnego dobra (76%). Blisko co siódmy (15%) badany jest innego zdania, twierdząc, iż rodzice mają swoje własne życie i nie mają obowiązku poświęcania własnego dobra dla dobra dzieci.

Opinie o nadrzędności interesu dziecka wyrażają w jednakowym stopniu kobiety i mężczyźni, osoby w różnym wieku i o różnych orientacjach światopoglądowych. Najwięcej zwolenników pogląd ten zyskuje wśród rolników (91%) i gospodyń domowych (90%). Dobro dziecka nad potrzebami rodziców częściej niż inni przedkładają też mieszkańcy wsi (80%) oraz osoby mające dzieci (78%). Opinie o obowiązkach wobec dzieci związane są z poziomem wykształcenia. Wraz ze wzrostem wykształcenia rośnie niepewność co do konieczności poświęcania się dla dobra dziecka (wzrost odsetka odpowiedzi „trudno powiedzieć”) i jednocześnie maleje odsetek osób przekonanych, iż pełnienie funkcji rodzicielskich zobowiązuje do poświęceń. Poziom wykształcenia nie różnicuje natomiast opinii o prawie rodziców do ułożenia sobie własnego życia, bez poświęceń dla dobra dzieci. Odnotowane zróżnicowanie opinii nie zmienia konstatacji, że przekonanie o odpowiedzialności rodziców za los swoich dzieci tkwi głęboko korzeniami w polskiej tradycji

i charakteryzuje stosunek Polaków do rodziny. Pamiętajmy jednak, że są to deklaracje, bez możliwości weryfikacji faktycznego obowiązywania ich na co dzień w relacjach rodzice - dzieci. Opinie te są raczej wskaźnikiem wartości, jaką dla Polaków stanowią dzieci, niż odzwierciedleniem stosowanych metod wychowawczych. Ponadto poddawane ocenie stwierdzenia pozostawiają dużą swobodę indywidualnej interpretacji takich pojęć, jak: dobro dziecka, porozumienie z nim, wychowanie i opieka.

W innych sprawach dotyczących relacji rodzice - dzieci i stosunków panujących w polskiej rodzinie ankietowani również w większości są zgodni, choć niekiedy brak im konsekwencji w formułowaniu opinii. Tylko w kwestii racjonalności oczekiwań rodziców wobec dzieci opinie są wyraźnie zróżnicowane: co trzeci ankietowany jest zdania, iż na ogół rodzice stawiają dzieciom nadmierne wymagania (32%), tyle samo osób (32%) uważa, iż nie stawiają żadnych wymagań (32%) oraz że rodzice stawiając wymagania biorą pod uwagę możliwości sprostania im przez dziecko (31%).

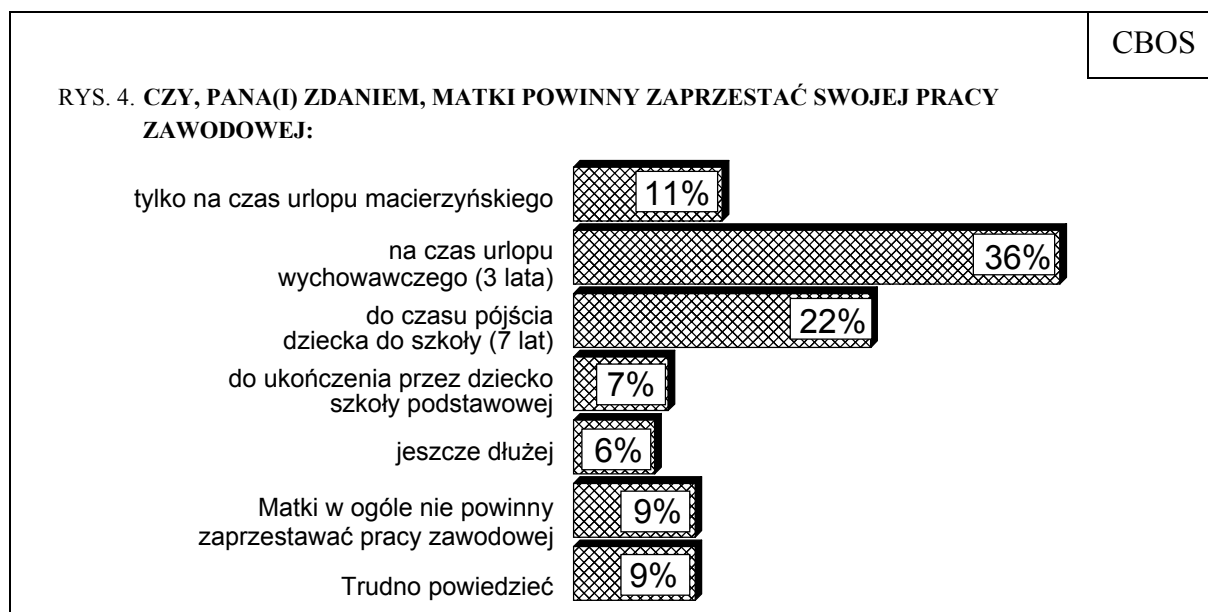
Skrajności w wychowaniu dzieci nie dają dobrych rezultatów i mogą zakłócać zarówno wzajemne relacje międzypokoleniowe, jak i proces wychowania i przygotowania dziecka do samodzielnego życia w społeczeństwie i rodzinie. Z tego punktu widzenia większość ankietowanych negatywnie ocenia postępowanie rodziców wobec dzieci. Do najczęstszych zarzutów można zaliczyć rozpowszechnione w rodzinach objawy nadopiekuńczości (49%), nadmiernej pobłażliwości (52%) i rozpieszczania dzieci (56%), przy jednoczesnym braku poświęcania im czasu i uwagi, której potrzebują (65%). Rzadziej respondenci zarzucają rodzicom cechy przeciwstawne, tj. oschłość uczuciową (17%), bicie dzieci (15%), zbyt szybkie zmuszanie do samodzielności (22%), nadmierną koncentrację uwagi na dziecku (12%). W mniejszości pozostają osoby oceniające, że rodzice zachowują złoty środek w stosowaniu metod wychowawczych (w zależności od konkretnych problemów odsetki wahają się od 20 do 31). Z porównania rozkładu odpowiedzi o metodach wychowawczych stosowanych przez rodziców najkorzystniej wypada ocena przygotowywania dziecka do odpowiedzialności za stawiane mu zadania (31% ocen pozytywnych), a najgorzej - poświęcania dzieciom czasu i uwagi (20% ocen pozytywnych).

OPIEKA NAD MAŁYM DZIECKIEM

O ile Polacy są dość jednomyślni w poglądach na relacje między rodzicami i ich dziećmi, o tyle różnią się opiniami na temat opieki nad małymi dziećmi.

Więcej niż co trzeci (36%) ankietowany uważa, że dziecko powinno pozostawać pod opieką niepracującej matki do ukończenia trzeciego roku życia, a ponad jedna piąta (22%) opowiada się za wydłużeniem tego okresu do rozpoczęcia przez dziecko edukacji szkolnej. Tylko nieliczni są zdania, że matka powinna zrezygnować z pracy aż do czasu, gdy dziecko ukończy szkołę podstawową (7%) lub jeszcze dłużej (6%). Co dziewiąta osoba (11%) akceptuje powrót matki do pracy wraz z upływem urlopu macierzyńskiego, a zbliżony odsetek (9%) zajmuje w tej sprawie skrajne stanowisko, wyrażając pogląd, iż kobiety wcale nie powinny mieć z tego powodu dłuższej przerwy w pracy zawodowej. Ciekawe, że płeć i fakt

posiadania lub nieposiadania dzieci w małym stopniu różnicują opinie na ten temat. Jedynie osoby bezdzietne dwukrotnie częściej niż pozostałe uznają, że matki powinny przerwać pracę tylko na czas urlopu macierzyńskiego, a mężczyźni dwukrotnie częściej niż kobiety nie mają wyrobionego zdania w tej sprawie. Inne czynniki, np. wiek, miejsce zamieszkania, różnicują poglądy w tej sprawie w sposób nieregularny. Prostoliniową zależność odnotowaliśmy natomiast między poziomem wykształcenia ankietowanych a ich akceptacją wykorzystania urlopu macierzyńskiego oraz między ich sytuacją materialną a stosunkiem do przerwy w pracy. Im wyższe wykształcenie i lepsza kondycja materialna, tym większy odsetek ankietowanych uznaje trzyletnią przerwę w pracy za słuszne rozwiązanie opieki nad dziećmi.

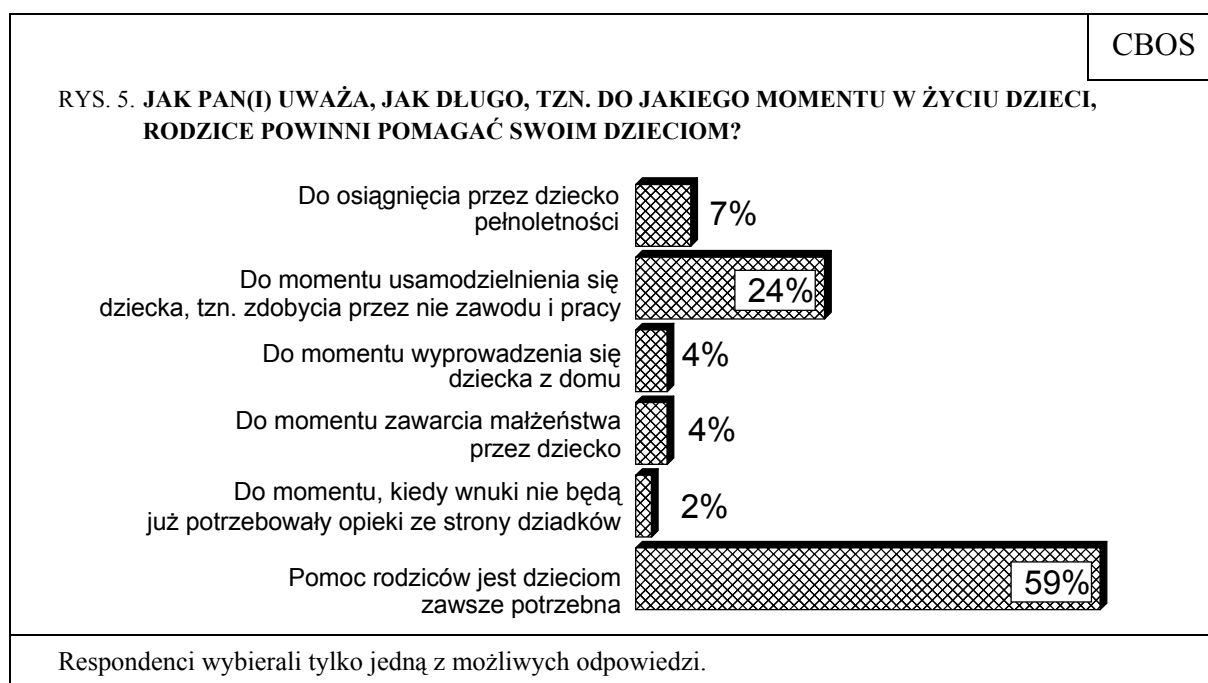

WSPIERANIE DOROSŁYCH DZIECI

Zdecydowanie większą jednomyślność wśród ankietowanych można zaobserwować w odniesieniu do społecznej akceptacji udzielania pomocy własnym dzieciom po osiągnięciu przez nie pełnoletności. Ponad połowa ankietowanych (59%) jest zdania, że dzieciom zawsze potrzebna jest pomoc ze strony rodziców. Taką opinię częściej wyrażają osoby mające dzieci

(63%) niż bezdzielne (48%), częściej też kobiety (62%) niż mężczyźni (55%). Ogólnie jednak można stwierdzić, że jest to pogląd dominujący we wszystkich wyróżnionych grupach społecznych i zawodowych. Wyjątkiem są osoby z wyższym wykształceniem, które równie często są zwolennikami bezterminowej pomocy dzieciom (48%) jak ustaniem jej wraz ze zdobyciem przez dziecko samodzielności finansowej wynikającej z podjęcia pracy (41%). Co czwarty badany (24%) za moment graniczny pełnienia powinności rodzicielskich uznaje samodzielność potomstwa na rynku pracy (zdobycie przez dziecko zawodu i podjęcie pracy).

Ogólnie można skonstatować, że Polacy nie łączą samodzielności dziecka z uzyskaniem przez nie pełnoletności. Raczej z góry zakładają, że będą w różny sposób zawsze pomagać swoim dzieciom. Można przypuszczać, że chodzi tu nie tylko o wsparcie moralne, emocjonalne oraz poświęcanie dzieciom i ich rodzinom swojego czasu, ale także pomoc finansową. Taki stosunek do potomstwa nie jest w Polsce zjawiskiem odosobnionym. Gotowość rodziców do służenia pomocą swoim dorosłym dzieciom można w Polsce obserwować na każdym kroku.

INICJACJA W „DOROSŁE ŻYCIE”

Osobną kwestię stanowi społeczne postrzeganie granicy wieku, w którym - w opinii badanych - rodzice powinni dać dziecku przyzwolenie na samodzielność, samostanowienie o sposobie spędzania czasu i pełną emancypację. Inaczej mówiąc, kiedy - według opinii społecznej - dziecko może rozpocząć dorosłe życie, bez nadzoru rodziców i dorosłych opiekunów. W tym celu zapytaliśmy respondentów, ile lat musiałyby mieć ich dziecko, żeby zgodzili się na jego całonocną zabawę poza domem, wyjazd na wakacje bez opieki dorosłych czy samodzielne zamieszkanie.

W opinii przeciętnego respondenta, chłopak może wyjechać na wakacje bez opieki dorosłych średnio w wieku 17 lat, powinien być o rok starszy, by mógł bawić się na całonocnej imprezie, a w wieku 20 lat może zamieszkać samodzielnie. Dziewczęta mogą spędzić całą noc na zabawie w tym samym wieku, co ich koledzy (średnio 18 lat), nieco wcześniej niż chłopcy (średnio w wieku 19 lat) samodzielnie poprowadzić swoje gospodarstwo, ale nieco później od nich (średnio w wieku 18 lat) samodzielnie wyjechać na wakacje. Ogólnie jednak nie są to różnice znaczące³, co oznacza, że generalnie w polskiej tradycji osoby osiemnastoletnie, bez względu na płeć, uznaje się za zdolne do samodzielnego życia (oczywiście pomijamy w tym miejscu samodzielność ekonomiczną, która jest głównym miernikiem i wskaźnikiem niezależności i samodzielności). Taki wniosek wyprowadzony jest na podstawie analizy średnich wartości wieku dziecka. Jednak szczegółowa analiza odpowiedzi na pytanie o wiek dziecka uprawniający je do samodzielności ujawnia pewne rozbieżności opinii. Co piąty (21%) badany deklaruje, że pozwoliliby swojemu 15-16-letniemu synowi na całonocną imprezę poza domem, a co szósty (16%) pozwoliliby na to swojej córce. Jednocześnie średnio co szósty ankietowany (15%) deklaruje, że nie udzieliliby takiej zgody potomstwu przed ukończeniem 20 roku życia (w tym co dwudziesty uważa, że do takiej samodzielności upoważnia dopiero ukończenie 21 lat).

---

³ Średni wiek dziecka podano w zaokrągleniu. W istocie różnice średniego wieku usamodzielnienia się w zależności od płci dziecka wynoszą kilka miesięcy.

Postawy ankietowanych wobec samodzielnych wędrowek wakacyjnych młodzieży w zasadzie nie różnią się od ich stosunku do udziału młodych ludzi w całonocnych imprezach. Ciekawe jednak, że samodzielny wyjazd wakacyjny 15-latków spotyka się z niemal dwukrotnie częstszą aprobatą (na niskim poziomie) niż uczestniczenie w tym wieku w całonocnej imprezie. Być może w opinii społecznej tego rodzaju imprezy kojarzą się nie tyle z całonocną zabawą, ile raczej ze spożywaniem alkoholu i innego rodzaju zagrożeniami. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że w opinii największej części respondentów inicjacja w „dorosłość” powinna nastąpić nie wcześniej niż po osiągnięciu 18 roku życia. Ogólnie też można stwierdzić, że rodzice znacznie częściej niż osoby bezdzietne pozwoliłyby dziecku na pozostawanie poza domem bez opieki dorosłych dopiero po skończeniu 18 lat.

Tabela 1

w procentach

Ile lat musiałby mieć Pana(i) syn, a ile córka, żeby Pan(i) pozwoliła mu (jej) na:	Średni wiek dziecka - ogółem	Wiek dziecka (lat):					
		15 lat	16	17	18	19	20 lat i powyżej
- całonocną imprezę							
Syn	18	6	15	13	48	4	15
Córka	18	4	12	13	51	4	15
- samodzielny wyjazd na wakacje bez opieki dorosłych							
Syn	17	11	15	13	47	4	10
Córka	18	8	11	11	53	5	13
- samodzielne zamieszkanie poza rodziną, gdyby były takie możliwości							
Syn	20	0	1	2	41	7	20
Córka	19	0	1	1	43	8	23

Blisko połowa (46%-48%) badanych optuje za tym, żeby młodzi ludzie rozpoczęli samodzielne życie poza domem w wieku co najmniej 20 lat. Nieco mniejszy odsetek za słuszne uznaje uniezależnienie się dzieci od domu rodzinnego już w wieku 18 lat. Nie ma natomiast społecznej zgody na tego rodzaju niezależność od rodziców osób niepełnoletnich (poniżej 18 roku życia).

WYCHOWAWCZE I OPIEKUŃCZE FUNKCJE RODZINY

Przedstawione wyżej opinie dotyczące wychowania i opieki nad dzieckiem są odbiciem stereotypu funkcjonującego w społecznej świadomości. Do takich wniosków prowadzi powszechność niektórych opinii, brak wyraźnego społecznego zróżnicowania poglądów oraz fakt, że na temat dzieci wypowiedzieli się zarówno rodzice, jak i osoby bez doświadczeń rodzicielskich. Wśród tych ostatnich znalazły się osoby bardzo młode, poniżej 24 roku życia, które z racji wieku niekiedy same pozostają jeszcze pod opieką rodziców. Konfrontacji obiegowych poglądów z rzeczywistością można dokonać tylko na podstawie opinii o rozwiązywaniu konkretnych problemów wychowawczych w rodzinach. W tym celu zadaliśmy kilka pytań dotyczących opieki nad dzieckiem tym respondentom, którzy wychowują dzieci do 19 lat. Wśród ogółu badanych było 430 osób wychowujących dzieci w tym wieku (w tym 38% rodzin z dziećmi poniżej 3 lat, 44% rodzin z dziećmi w wieku przedszkolnym, 67% z dziećmi w wieku szkoły podstawowej i 50% rodzin, w których była młodzież w wieku 15-19 lat)⁴. Jest to zbyt mała grupa rodzin, by móc prowadzić pogłębione analizy zróżnicowań społecznych, ale dostatecznie duża, by zarejestrować sposoby postępowania z dziećmi i rozwiązywania niektórych problemów opiekuńczych i wychowawczych.

CODZIENNY KONTAKT Z DZIECKIEM

Przypomnijmy, że w opinii społecznej wychowaniem dzieci powinni zajmować się oboje rodzice, a większość ankietowanych jest zgodna co do tego, że pracujące matki powinny przerwać pracę na czas opieki nad małym dzieckiem. Więcej niż co trzeci z nich (36%) jest zdania, że matka powinna sama wychowywać dziecko przynajmniej przez pierwsze trzy lata, a dalsze 22% uważa, że okres ten powinien być wydłużony aż do czasu

---

⁴ Odsetki rodzin nie sumują się do 100, ponieważ w wielu rodzinach są dzieci w różnym wieku.

pójścia dziecka do szkoły. Wszyscy też zgodnie preferują typ więzi rodzinnej opartej na partnerstwie i braku dystansu między rodzicami i dziećmi. Wiadomo, że ten typ więzi może wytworzyć się tylko przez codzienny kontakt z dzieckiem, towarzyszenie mu we wszystkich problemach i przeżyciach, a także okazywanie partnerstwa przez wdrażanie dziecka do różnych zajęć i spraw domowych.

Z deklaracji rodziców wynika, że w praktyce życia codziennego największy ciężar wychowania dzieci poniżej 3 roku życia i w wieku przedszkolnym spoczywa na matkach. Inne osoby (w tym również ojciec) odgrywają w tym względzie rolę marginalną. Wyraźnie też widać, że im starsze dziecko, tym ojcowie coraz aktywniej włączają się w proces jego wychowania, co oznacza, że wraz z dorastaniem dzieci w coraz większej liczbie rodzin oboje rodzice w jednakowym stopniu uczestniczą w wychowywaniu potomstwa. O ile dzieci do lat 7 są wychowywane głównie przez matki, o tyle w okresie szkoły podstawowej w blisko połowie rodzin (46%) funkcję tę sprawują oboje rodzice w jednakowym stopniu. Jeszcze wyższy (57%) jest odsetek rodziców, którzy wspólnie borykają się z wychowaniem młodzieży powyżej 15 roku życia. Trzeba jednak zaznaczyć, że zasięg udziału obojga rodziców w wychowywaniu dzieci znacznie różni się od społecznych oczekiwań, według których w każdej rodzinie oboje rodzice w równym stopniu powinni dźwigać ciężar wychowania potomstwa.

Tabela 2 w procentach

Ciężar wychowania spoczywa: (N=430)	Na kim w Pana(i) rodzinie spoczywa największy ciężar wychowania dzieci (młodzieży) w wieku:			
	poniżej trzeciego roku życia	przedszkolnym	szkoły podstawowej	powyżej piętnastu lat
- przede wszystkim na matce	65	59	45	32
- przede wszystkim na ojcu	-	2	2	3
- przede wszystkim na babci, dziadku	2	4	1	1
- na obojgu rodzicach w równym stopniu	23	31	46	57
- na wszystkich członkach rodziny w równym stopniu	9	4	5	5
To zależy, nie ma stałego rozwiązania	1	1	1	2

Na proces wychowawczy składa się wiele elementów, w tym również uczestniczenie w problemach i kłopotach dziecka, jego potrzebach i radościach. Warto więc spojrzeć na rodzinę z perspektywy udziału rodziców w życiu codziennym dziecka.

Z zestawienia odpowiedzi na pytanie o pomoc dzieciom w lekcjach - zadane w dwu różnych badaniach w odstępnie niespełna dwu lat - wynika przede wszystkim nasilenie udziału rodziców w codziennej pomocy w nauce. Być może jest to efekt wzrostu znaczenia wykształcenia jako warunku koniecznego do osiągnięcia życiowego sukcesu i wskaźnik mobilizacji rodziców dla zapewnienia dziecku jak najlepszego życiowego startu. Można to jednak odczytać zupełnie inaczej - jako wskaźnik funkcjonowania szkoły, która w coraz większym stopniu przerzuca na dom obowiązek edukacji dzieci. Interpretacji tego zjawiska jest wiele, ale nie zmienia to wniosku, że w blisko połowie polskich rodzin rodzice codziennie poświęcają dziecku czas na pomoc w nauce, kontrolowanie jego postępów i wypełnianie obowiązków szkolnych. Na uwagę zasługuje fakt, że - według deklaracji badanych - rodzice obojga płci mają w tym taki sam udział, a obecnie znacznie rzadziej niż w lutym '97 zdarzają się domy, które nie znajdują czasu, by pomóc dzieciom w lekcjach.

Tabela 3

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi mieć czas, aby odrabiać z dzieckiem lekcje, pomagać w nauce?	Wskazania według terminów badań	
	II '97 (N=517)	X '98 (N=333)
W zasadzie codziennie	34	48
Kilka razy w tygodniu	24	21
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	14	9
Prawie wcale nie mam na to czasu	23	14
Trudno powiedzieć	5	8

Udział rodziców w zabawie i rozrywce dzieci w zasadzie nie zmienił się od ostatniego pomiaru w lutym ubiegłego roku. Nadal większość (57%) rodziców przynajmniej kilka razy w tygodniu poświęca swój czas na wychowanie przez rekreację i zabawę. Na co dzień

częściej czynią to kobiety (33%) niż mężczyźni (25%), którzy rekompensują sobie te braki w dni wolne od pracy (34%). We wspólnym spędzaniu czasu rodzi się szczególna więź między rodzicami i dziećmi. Wprost trudno przecenić rolę zabawy w rozwoju intelektualnym i socjalizacji dziecka. Dlatego niepokój może budzić fakt, że w co dziesiątej rodzinie dorośli nie uczestniczą wcale w tego rodzaju aktywności dziecka.

Tabela 4

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi mieć czas, aby wspólnie z dzieckiem coś robić, np. bawić się, iść na spacer, pograć w coś, iść na lody, do wesołego miasteczka itp.?	Wskazania według terminów badań	
	II '97 (N=706)	X '98 (N=411)
W zasadzie codziennie	33	29
Kilka razy w tygodniu	24	28
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	29	31
Prawie wcale nie mam na to czasu	11	9
Trudno powiedzieć	2	3

Jest oczywiste, że rekreacyjno-zabawowa forma kontaktu wyraźnie wiąże się z wiekiem potomstwa. W pewnym okresie życia rówieśnicy stają się znacznie atrakcyjniejszymi towarzyszami zabaw niż rodzice. Im starsze dzieci, tym mniej potrzebują organizowania im zabaw i atrakcji, ale tym ważniejsze są kontakty innego rodzaju. Oczywiście rozmowy o codziennych kłopotach dziecka są ważne w każdej fazie jego życia, zmienia się tylko kontekst, którego te kłopoty dotyczą.

Ogólnie można stwierdzić, że dla tej formy kontaktu z dzieckiem rodzice najczęściej znajdują czas i najrzadziej zdarza się, że nie mają go wcale. Częściej (co najmniej kilka razy w tygodniu) powiernikami dzieci są matki (84%), ale ojcowie też mają w tym duży udział (74%).

Tabela 5

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi mieć czas, aby porozmawiać z dzieckiem o jego sprawach, przeżyciach, kolegach?	Wskazania według terminów badań	
	II '97 (N=763)	X '98 (N=370)
W zasadzie codziennie	46	45
Kilka razy w tygodniu	25	34
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	19	14
Prawie wcale nie mam na to czasu	7	4
Trudno powiedzieć	3	3

Wśród wyróżnionych przez nas form kontaktów rodzinnych rodzice najczęściej znajdują czas na rozmowy z dziećmi o ich problemach, kłopotach, kolegach, przeżyciach. Ta forma więzi z dzieckiem jest wyraźnie związana z sytuacją społeczną rodziny, wykształceniem rodziców i ich sytuacją materialną. Im rodzice są lepiej wykształceni i sytuowani, tym częściej znajdują czas na codzienne rozmowy z dziećmi.

WZORY WSPÓLNEGO SPĘDZANIA CZASU

Rodzina pełni funkcje integrujące i socjalizacyjne przez wspólne spędzanie czasu, wspólną zabawę, wypoczynek, pracę, wspólne rozwiązywanie trudności i problemów. Przypomnijmy, że w opinii ogółu respondentów najczęstszym grzechem rodziców jest brak czasu dla dziecka, niedostateczna troska o nauczenie go samodzielności i wywiązywania się z obowiązków. Tymczasem obraz rodziny uzyskany na podstawie odpowiedzi rodziców na pytanie o wspólną aktywność w różnych sferach życia codziennego jest optymistyczny. Powtarza się więc często obserwowana w badaniach sondażowych rozbieżność opinii w kwestii zjawisk występujących w skali makrospołecznej i tych samych zjawisk występujących w bezpośrednim otoczeniu respondenta (w tym przypadku: w innych rodzinach na ogół jest źle, ale w mojej - wszystko w porządku).

Zastosowane miary wspólnego uczestnictwa w różnych formach życia rodzinnego są nieprecyzyjne i pozostawiają respondentom dużą swobodę interpretacji. W istocie mierzą one

nie tyle faktyczną częstotliwość występowania czynności, ile poczucie rodziców, czy i w jaki sposób wykorzystują oni czas na bycie z rodziną, z dziećmi, na wdrażanie potomstwa do życia rodzinnego, religijnego, społecznego.

Na podstawie opinii badanych można skonstatować, że w polskich rodzinach najpowszechniejsze jest wspólne spędzanie świąt i codzienne wspólne spożywanie posiłków. Na tę powszechność składa się nie tylko częste występowanie tych zachowań, ale także tylko marginalna liczba rodzin, w których te sytuacje zdarzają się incydentalnie, i całkowity brak rodzin, w których wcale nie występują.

Również kontakty towarzysko-rodzinne, wspólne uczestnictwo w praktykach religijnych, relaks przed telewizorem, wspólne wykonywanie obowiązków związanych z prowadzeniem domu oraz wspólne z dziećmi omawianie ważnych spraw rodziny występują *często* w przynajmniej połowie rodzin, a około 80% rodziców deklaruje, że robią to wspólnie z dziećmi przynajmniej *czasami*. O tych wszystkich sposobach rodzinnego spędzania czasu można powiedzieć, że są powszechne we wszystkich środowiskach społecznych. Wprawdzie rysują się pewne środowiskowe charakterystyki zachowań (np. badani z wyższym wykształceniem znacznie częściej niż pozostali wspólnie z dziećmi rozwiązują różne problemy rodzinne i znacznie rzadziej niż inni spędzają wspólnie z dziećmi czas przed telewizorem), ale zbyt małe liczebności przedstawicieli poszczególnych grup społecznych nakazują dużą ostrożność w formułowaniu wniosków.

Tabela 6

w procentach

Czy w Pana(i) rodzinie rodzice (lub jedno z rodziców) i dzieci:	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy lub prawie nigdy
- wspólnie spędzają święta	96	3	1	0
- wspólnie spożywają posiłki	79	17	3	0
- wspólnie chodzą na przyjęcia rodzinne	55	25	16	4
- chodzą razem do kościoła	54	25	15	6
- wspólnie oglądają telewizję	53	31	15	1
- rozmawiają o ważnych sprawach rodzinnych	52	32	10	5
- razem wykonują obowiązki domowe, np. sprzątanie, zakupy	50	34	11	5
- chodzą razem na spacer, wycieczki	47	27	20	6
- razem wyjeżdżają na wakacje	47	14	15	24
- razem pracują, dzieci pomagają rodzicom w pracy zawodowej	17	13	8	63

Jeśli porównamy wyniki omawianego sondażu z wynikami badań rodzin wychowujących dzieci sprzed czterech lat⁵, to okazuje się, że w tym czasie znacznie wzrosła liczba rodzin spędzających często razem wakacje (z 25% do 47%), przy jednoczesnym spadku (z 45% do 24%) liczby tych rodzin, które nigdy razem nie wypoczywają. Wzrosła też - choć nie tak znacząco - popularność wspólnego spędzania czasu na wycieczkach i spacerach. Częstotliwość występowania innych form rodzinnego spędzania czasu w zasadzie utrzymała się na zbliżonym poziomie.

STOSOWANIE KAR CIELESNYCH

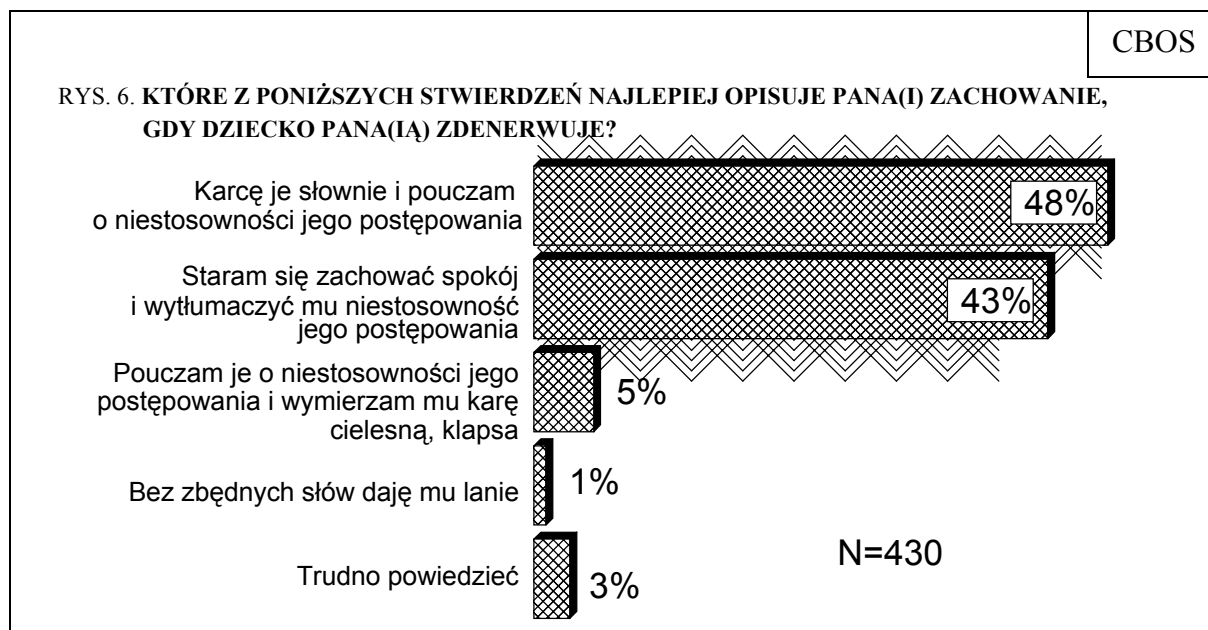
Pytanie o bicie dzieci jest niewątpliwie drażliwe i trudno oczekiwać całkowitej szczerości wypowiedzi. Z jednej strony bicie dzieci, zwłaszcza w świetle nagłośnionych ostatnio w mediach wielu przykładów znęcania się nad nimi, spotyka się ze społeczną dezaprobatą, z drugiej zaś - ponad połowa badanych (52%) stwierdza, że w dzisiejszych czasach rodzice na ogół „zbyt rzadko wymierzają dzieciom kary fizyczne, tzw. lanie”. Ta ostatnia opinia może oznaczać poparcie dla umiarkowanego stosowania kar cielesnych i zapewne jest skutkiem obserwowanej nieporadności dorosłych z opanowaniem zjawiska przestępczości wśród młodocianych.

Teoretycznie wszyscy zgodnie aprobują więzi rodzinne oparte na wzajemnym zaufaniu i porozumieniu między rodzicami i dziećmi. Co jednak robić w praktyce, gdy dziecko odmawia posłuszeństwa, jest niegrzeczne, nie wypełnia poleceń itp. Jak postępować, żeby nie naruszyć więzi z dzieckiem, a jednocześnie zapanować nad sytuacją i wykazać dziecku błędy jego zachowania. Większość rodziców deklaruje, że w takiej sytuacji radzi sobie z własnymi emocjami i bardziej lub mniej spokojnie tłumaczy pociechom, że źle postępują. Tylko co dwudziesty (5%) przyznaje, że dyskusja z dzieckiem przypieczętowana jest kłapsem. Dla nielicznych rodziców (1%) jedynym argumentem w takich sytuacjach jest użycie siły fizycznej.

---

⁵ *Op.cit.*

ODPOWIEDZI OSÓB MAJĄCYCH DZIECI

Z odpowiedzi na inne pytanie wynika jednak, że w rzeczywistości rodzice znacznie częściej reagują na złe zachowanie dziecka sprawieniem mu *porządnego lania*.

Jedna piąta rodziców (20%) przyznaje, że w tym roku sprawiła dziecku lanie. Taki sam odsetek rodziców nie pamięta, czy takie zdarzenie miało miejsce. Wydaje się jednak, że w tym przypadku deklaracje *nie pamiętam* są raczej uchyleniem się od odpowiedzi lub jej odmową. Największa część badanych stwierdza, że nigdy nie bije swoich dzieci. W porównaniu z ostatnim pomiarem stosunek do stosowania przemocy fizycznej wobec dziecka w zasadzie się nie zmienił.

Tabela 7

w procentach

Kiedy ostatnio któreś z Pana(i) dzieci dostało porządne lanie, „trzeba mu było wlać”?	Wskazania według terminów badań	
	IX '94*	X '98
W tym tygodniu	6	3
W tym miesiącu	6	7
W ciągu ostatniego roku	11	10
Dawniej, gdy dziecko było młodsze	11	17
Nigdy nie dostało lania	46	43
Nie pamiętam	20	20

* Badanie CBOS „Moja rodzina”, próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski wychowujących co najmniej jedno dziecko poniżej 19 lat (N=1222).

Sformułowanie pytania jednoznacznie odnosi się do użycia siły fizycznej wobec dziecka. Według deklaracji badanych, wiek dzieci w zasadzie nie stanowi przeszkody w stosowaniu kar cielesnych. W ciągu ostatniego miesiąca co siódme dziecko poniżej 3 lat i co piąte w wieku przedszkolnym (3-6 lat) dostało *porządne lanie*. Łatwość, z jaką rodzice przyznają się do stosowania kar, świadczy o tym, że są to raczej łagodniejsze formy naruszenia nietykalności osobistej dziecka. Prawdopodobnie taką reakcją wywołują zachowania małych dzieci, z którymi - w opinii dorosłych - nie warto dyskutować, ale należy je ukarać.

Tabela 8

w procentach

Kiedy ostatnio któreś z Pana(i) dzieci dostało porządne lanie, „trzeba było mu wlać”?	Rodzice ogółem N=430	Rodzice dzieci w wieku:			
		poniżej 3 lat N=81	3-6 lat N=126	7-15 lat N=257	16-19 lat N=143
W tym tygodniu	3	8	7	5	1
W tym miesiącu	7	6	12	7	3
W ciągu ostatniego roku	10	9	8	13	9
Dawniej, gdy dziecko było młodsze	17	1	8	18	29
Nigdy nie dostało lania	43	64	51	36	31
Nie pamiętam, nie wiem	20	8	12	21	26

Ponad dwie piąte (43%) rodziców stwierdza, że nigdy nie bije dzieci, ale takie deklaracje składa już tylko co trzeci (31%) rodzic dziecka w wieku 16-19 lat. Wraz z wiekiem dzieci spada odsetek rodziców, którzy nigdy nie użyli wobec nich przemocy. Natomiast im starsze dzieci, tym częściej zdarza się, że kary fizyczne należą już do przeszłości. Potwierdzałoby to tezę, że rodzice na złe zachowania małych dzieci reagują wymierzeniem solidnego klapsa, a wobec starszych stosują inne, niż bicie, rodzaje kar.

KURATELA NAD DZIECKIEM

Większość rodziców mających dzieci w różnym wieku deklaruje sprawowanie kontroli nad sposobem spędzania czasu swoich pociech poza domem. Jednak im starsze dzieci, tym częściej zdarza się, że rodzice „czasem” tracą nad nimi kontrolę. Więcej niż co czwarty rodzic stwierdza, że „czasami” dziecko w wieku szkoły podstawowej (7-15 lat) wymyka mu się spod kontroli. W przypadku 16-latków i starszych odsetek ten jest jeszcze większy (38%). Prawdziwy niepokój budzi jednak dopiero sytuacja w tych rodzinach, w których takie sytuacje są na porządku dziennym (3%).

Tabela 9

w procentach

Czy zawsze Pan(i) wie, gdzie i z kim przebywa(ją) Pana(i) dzieci/dziecko?	Rodzice ogółem N=430	Rodzice dzieci w wieku:			
		poniżej 3 lat N=81	3-6 lat N=126	7-15 lat N=257	16-19 lat N=143
Zawsze wiem, gdzie i z kim przebywa(ją)	71	90	87	68	54
Czasem zdarza się, że tego nie wiem	23	8	12	27	38
Często tego nie wiem	3	-	-	2	5
Trudno powiedzieć	3	2	1	3	3

Rodzice w większości akceptują towarzystwo koleżanek i kolegów swoich dzieci, tym samym uznając je za odpowiednie. Jednak łącznie 7% rodziców wyraża w tym względzie niezadowolenie. Można przypuszczać, że obawiają się „złego towarzystwa” i wpływu, jaki może ono wywierać na zachowania dzieci. Spośród rodziców niezadowolonych ze środowiska, w jakim przebywają ich dzieci, 3% przyznaje się do bezradności wobec tego faktu („nie mam na to wpływu”), a 4% usiłuje zmienić ten stan rzeczy („zabraniam się z nimi spotykać”).

Tabela 10

w procentach

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z towarzystwa (koleżanek, kolegów) swojego/swoich dziecka/dzieci?	Rodzice ogółem N=430	Rodzice dzieci w wieku:			
		poniżej 3 lat N=81	3-6 lat N=126	7-15 lat N=257	16-19 lat N=143
Tak, zdecydowanie jestem zadowolony(a)	40	-	50	39	37
Tak, w zasadzie jestem zadowolony(a)	41	-	35	49	50
Nie, nie jestem zadowolony(a), ale nie mam na to wpływu	3	-	2	4	4
Nie, nie jestem zadowolony(a) i z niektórymi kolegami, koleżankami zabraniam się spotykać	4	-	4	5	5
Nie mam czasu interesować się tym, nie znam kolegów, koleżanek	1	-	1	1	2
Trudno powiedzieć	10	-	9	2	2

Ogólnie rzecz biorąc, zjawisko braku zainteresowania towarzystwem dzieci można uznać za marginalne (1%). Jednak już fakt, że co dziewiąty (11%) rodzic młodzieży w wieku 16-19 lat jest niezadowolony z rówieśników, którymi otacza się ich potomstwo, lub nie wykazuje tym zainteresowania - powinien budzić niepokój. Oznacza to bowiem, że rodzice tracą kontrolę nad wpływem grupy rówieśniczej na zachowanie i postępowanie własnego dziecka.

Z opinii ankietowanych o problemach młodego pokolenia Polaków wynika, że w dzisiejszych czasach najbardziej brakuje młodym ludziom wskazań życiowych oraz wzorów osobowych. Wyraźnie niezaspokojona jest też potrzeba obecności rodziców⁶. Ankietowani krytycznie postrzegają także metody wychowawcze stosowane przez rodziców, a za najczęstszy ich błąd uważają niedostateczne poświęcanie dzieciom czasu i uwagi. Jednak

⁶ Por. komunikat CBOS: „Opinie o problemach młodego pokolenia”, listopad '98.

obraz życia rodzinnego, jaki rysuje się na podstawie oceny funkcjonowania rodzin wychowujących dzieci i młodzież do lat 19, jest optymistyczny. W przytłaczającej większości rodzin dzieci są przedmiotem głębokiej troski rodziców, pozostają pod kontrolą, zarówno w domu, jak i poza nim, stanowią integralną część rodziny, w której wspólnie rozwiązuje się wszystkie trudności i problemy dnia codziennego, a w której jest także miejsce na rodzinne spacery, odpoczynek i zabawę. Ten optymistyczny obraz nie powinien jednak zatrzeć prawdy o istnieniu domów, które powinny stanowić istotny przedmiot społecznej troski. Jest wprawdzie pocieszające, że wbrew powszechnym narzekaniom większość rodzin funkcjonuje prawidłowo, ale niepokój musi budzić fakt, że co dziesiąty ankietowany nie znajduje czasu na zabawę ze swoim dzieckiem, a 4% badanych nigdy nie rozmawia ze swoim potomstwem o ich problemach, kolegach, przeżyciach. Co dwudziesty rodzic nigdy nie omawia z dziećmi spraw rodzinnych i taki sam odsetek przyznaje, że często nie wie, gdzie i z kim przebywają jego dorastające dzieci. Część rodziców (4%) uznaje za nieodpowiednie towarzystwo swoich dzieci i próbuje tę sytuację zmienić. Rodzicom, którzy na mocy definicji są odpowiedzialni za opiekę i wychowanie dzieci, zapewne niełatwo przychodzi przyznanie się do porażki lub niedostatecznego wywiązywania się z roli opiekuna. Można więc przypuszczać, że w rzeczywistości zjawiska te występują częściej, niż wskazują na to deklaracje badanych rodziców.

Opracowała
Macieja FALKOWSKA

Tabela 1. Które z poniższych stwierdzeń bardziej odpowiada Pana(i) poglądom na temat obowiązków rodziców wobec dzieci? 1 - Rodzice powinni w swoim życiu zrobić dla dzieci wszystko, co możliwe, nawet gdy dzieje się to kosztem ich własnego dobra; 2 - Rodzice mają swoje własne życie i nie mają obowiązku poświęcania własnego dobra dla dobra dzieci

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	76	15	10	1093
Płeć				
Mężczyźni	75	14	11	517
Kobiety	77	15	8	575
Wiek				
18-24 lat	74	13	13	156
25-34	76	19	5	193
35-44	78	12	10	238
45-54	72	18	10	176
55-64	75	16	9	145
65 lat i więcej	78	12	10	185
Miejsce zamieszkania				
Wieś	80	13	7	399
Miasto do 20 tys.	72	18	10	116
od 21 do 100 tys.	78	12	10	234
101-500 tys.	76	15	9	209
501 tys. i więcej mieszk.	61	21	18	134
Region				
Północny	74	16	9	126
Zachodni	80	14	6	110
Środkowozachodni	71	14	15	160
Środkowy	72	14	14	205
Wschodni	82	9	9	124
Południowo-wschodni	70	24	5	166
Południowo-zachodni	81	12	7	202
Wykształcenie				
Podstawowe	80	14	6	341
Zasadnicze zawodowe	79	14	8	322
Średnie	71	17	12	341
Wyższe	66	15	19	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	66	18	16	56
Prac. umysł. niż. szczebla	76	15	8	116
Pracownicy fiz. - umysł.	71	16	14	71
Robotnicy wykwalifikowani	79	12	9	92
Robotnicy niewykwalifik.	72	19	9	47
Rolnicy	91	6	3	80
Pracujący na własny rach.	64	19	17	77
Bierni zawodowo				
Renciści	70	20	10	126
Emeryci	77	13	10	210
Uczniowie i studenci	75	14	11	67
Bezrobotni	74	18	8	89
Gospodynie domowe i inni	90	8	2	59
Pracuje w:				
sferze budżetowej	72	17	10	122
sekt. państw. publicznym	79	13	7	102
sp. właśc. pryw. i państwa	68	15	17	69
sekt. pryw. poza rolnict.	69	19	12	192
prywatnym gośp. rolnym	92	6	2	90
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	85	11	4	166
276 - 339	76	17	7	183
400 - 549	75	16	9	256
550 - 799	75	14	10	155
Powyżej 799 zł	68	19	13	143
Ocena własnych war. mater.				
Złe	79	15	7	287
Średnie	77	14	9	507
Dobre	71	17	12	299
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	88	7	5	68
Raz w tygodniu	77	14	9	598
Kilka razy w miesiącu	73	17	10	145
Kilka razy w roku	74	16	10	190
W ogóle nie uczestniczy	66	19	15	90
Poglądy polityczne				
Lewica	77	13	10	274
Centrum	76	17	8	263
Prawica	76	17	7	317
Trudno powiedzieć	74	11	15	237
Dzieci				
Nie ma dzieci	69	20	11	284
Ma dzieci	78	13	9	809

Tabela 2. Jak Pan(i) uważa, jak w dzisiejszych czasach rodzice na ogół postępują z dziećmi? 1 - Poświęcają dzieciom zbyt mało czasu i uwagi; 2 - Poświęcają dzieciom tyle czasu, ile trzeba; 3 - Zanadto koncentrują się na swoich dzieciach poświęcając im zbyt wiele czasu i uwagi

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	65	20	12	3	1093
Płeć					
Mężczyźni	66	21	10	3	518
Kobiety	64	19	13	4	575
Wiek					
18-24 lat	61	22	14	3	156
25-34	67	20	12	3	193
35-44	66	22	11	1	238
45-54	68	18	10	4	176
55-64	65	16	15	4	146
65 lat i więcej	63	22	8	6	185
Miejsce zamieszkania					
Wies	56	27	13	4	399
Miasto do 20 tys.	71	14	11	4	116
od 21 do 100 tys.	65	19	14	2	234
101-500 tys.	79	11	7	3	209
501 tys.i więcej mieszk.	67	20	12	2	134
Region					
Północny	70	15	11	4	125
Zachodni	72	17	11	0	111
Środkowozachodni	65	20	12	3	160
Środkowy	63	24	13	0	205
Wschodni	59	25	18	3	124
Południowo-wschodni	60	20	16	3	166
Południowo-zachodni	68	17	11	4	202
Wykształcenie					
Podstawowe	61	21	13	5	340
Zasadnicze zawodowe	63	23	9	4	322
Średnie	67	18	13	2	341
Wyższe	81	10	9	0	91
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	78	14	8	1	56
Prac.umysł.niż.szczebla	59	26	14	1	116
Pracownicy fiz.- umysł.	74	13	10	2	71
Robotnicy wykwalifikowani	66	22	12	0	92
Robotnicy niewykwalifik.	63	24	7	6	47
Rolnicy	61	25	11	3	80
Pracujący na własny rach.	68	14	12	5	77
Bierni zawodowo					
Renciści	63	21	12	5	126
Emeryci	66	18	11	6	211
Uczniowie i studenci	64	17	17	1	67
Bezrobotni	56	25	15	4	89
Gospodynie domowe i inni	72	18	6	3	59
Pracuje w:					
sferze budżetowej	72	12	14	3	122
sekt. państw., publicznym	68	21	12	0	102
sp. właśc. pryw. i państwa	60	30	9	0	69
sekt. pryw. poza rolnict.	68	19	11	2	192
prywatnym gosp. rolnym	54	29	14	4	90
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	61	24	12	3	166
276 - 399	57	29	13	1	183
400 - 549	67	15	14	4	256
550 - 799	74	15	7	4	155
Powyżej 799 zł	76	14	8	1	144
Ocena własnych war. mater.					
Złe	62	21	12	4	286
Średnie	65	20	12	3	507
Dobre	67	19	11	2	300
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	67	16	11	6	68
Raz w tygodniu	63	21	13	3	600
Kilka razy w miesiącu	59	22	15	4	145
Kilka razy w roku	71	20	7	5	189
W ogóle nie uczestniczy	78	12	5	5	90
Poglądy polityczne					
Lewica	65	19	14	2	274
Centrum	69	19	11	1	263
Prawica	67	21	9	3	319
Trudno powiedzieć	59	21	13	7	237
Dzieci					
Nie ma dzieci	62	21	13	4	284
Ma dzieci	66	20	11	3	810

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, matki powinny zaprzestać swojej pracy zawodowej: 1 - tylko na czas urlopu macierzyńskiego; 2 - na czas urlopu wychowawczego (3 lata); 3 - do czasu pójścia dziecka do szkoły (7 lat); 4 - do ukończenia przez dziecko szkoły podstawowej; 5 - jeszcze dłużej; 6 - Matki w ogóle nie powinny zaprzestawać pracy zawodowej; 7 - Trudno powiedzieć

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	Liczba osób
Ogółem	11	36	22	7	6	9	9	1093
Płeć								
Mężczyźni	11	34	21	7	6	9	12	517
Kobiety	11	38	22	8	5	10	6	575
Wiek								
18-24 lat	19	41	21	3	1	8	7	156
25-34	14	46	19	5	2	7	7	193
35-44	10	35	23	8	5	9	10	238
45-54	8	31	24	8	7	10	11	176
55-64	10	30	23	12	8	14	11	145
65 lat i więcej	7	30	19	9	11	11	13	185
Miejsce zamieszkania								
Wieś	9	35	23	8	6	8	11	399
Miasto do 20 tys.	13	33	29	2	9	8	5	116
od 21 do 100 tys.	14	32	22	6	6	9	9	234
101-500 tys.	9	37	17	10	4	15	7	209
501 tys. i więcej mieszk.	12	45	19	7	5	6	7	134
Region								
Północny	10	33	22	9	7	12	6	126
Zachodni	12	39	26	6	5	7	9	110
Środkowozachodni	10	37	19	9	8	7	11	160
Środkowy	15	27	20	6	3	7	12	205
Wschodni	9	42	19	3	3	12	12	124
Południowo-wschodni	11	32	24	11	3	8	8	166
Południowo-zachodni	9	34	22	7	8	13	7	202
Wykształcenie								
Podstawowe	7	28	23	8	9	14	11	341
Zasadnicze zawodowe	13	34	23	6	7	7	12	322
Średnie	13	41	20	8	5	8	5	461
Wyższe	13	50	14	9	5	4	5	89
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	17	50	16	4	2	4	8	56
Prac. umysł. niż. szczebla	14	38	14	14	4	11	5	116
Pracownicy fiz. - umysł.	4	45	21	4	5	11	10	71
Robotnicy wykwalifikowani	11	33	21	4	5	7	1	92
Robotnicy niewykwalifik.	21	28	20	5	5	14	6	47
Rolnicy	10	42	22	6	5	8	1	80
Pracujący na własny rach.	16	46	11	6	5	10	5	77
Bierni zawodowo								
Renciści	8	25	30	10	8	7	10	126
Emeryci	7	33	21	9	8	12	10	210
Uczniowie i studenci	18	49	15	4	3	9	2	67
Bezrobotni	10	34	30	5	4	6	10	89
Gospodynie domowe i inni	7	35	35	7	5	8	3	59
Pracuje w:								
sferze budżetowej	20	38	15	6	6	12	4	122
sekt. państw. publicznym	6	36	24	11	8	7	9	102
sp. właśc. pryw. i państwa	15	41	14	7	0	13	11	69
sekt. pryw. poza rolnict.	11	43	17	6	5	10	8	192
prywatnym gośp. rolnym	10	30	25	6	5	7	17	90
Dochody na jedną osobę								
Do 275 zł	8	31	27	7	6	10	10	166
276 - 399	8	40	21	8	7	12	3	183
400 - 549	9	42	22	6	7	10	12	256
550 - 799	16	41	20	6	5	7	4	155
Powyżej 799 zł	11	44	19	8	4	9	5	143
Ocena własnych war. mater.								
Złe	9	32	20	10	7	9	13	287
Średnie	10	34	24	7	7	10	9	507
Dobre	14	43	20	6	3	9	5	299
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	2	24	25	15	14	13	6	68
Raz w tygodniu	13	39	33	6	5	7	6	598
Kilka razy w miesiącu	11	32	24	6	5	7	15	145
Kilka razy w roku	10	28	15	9	6	11	11	190
W ogóle nie uczestniczy	10	29	14	8	6	19	13	90
Poglądy polityczne								
Lewica	11	37	22	10	8	10	3	274
Centrum	12	37	23	7	4	10	7	263
Prawica	12	40	21	6	6	7	6	317
Trudno powiedzieć	9	28	20	8	4	12	19	237
Dzieci								
Nie ma dzieci	18	36	20	5	2	9	10	284
Ma dzieci	9	36	22	8	7	9	8	809

Tabela 4. Jak często zdarza się Panu(i) lub współmałżonce/współmałżonkowi mieć czas, aby odrabiać z dzieckiem lekcje, pomagać w nauce? 1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedzielę lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie mam na to czasu

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	48	21	9	14	8	333
Płeć						
Mężczyźni	48	21	11	13	8	164
Kobiety	47	21	8	16	7	169
Wiek						
18-24 lat	100	0	0	0	0	1
25-34	70	20	7	0	3	65
35-44	47	21	9	13	10	191
45-54	28	20	14	32	7	67
55-64	34	19	0	37	10	8
65 lat i więcej	0	100	0	0	0	1
Miejsce zamieszkania						
Wieś	46	21	9	16	8	116
Miasto do 20 tys.	47	13	7	22	12	45
od 21 do 100 tys.	52	21	9	11	7	81
101-500 tys.	35	32	14	16	4	55
501 tys. i więcej mieszk.	64	14	6	8	9	36
Region						
Północny	36	26	13	12	13	37
Zachodni	54	26	3	12	5	36
Środkowozachodni	41	19	16	12	13	50
Środkowy	50	22	7	18	3	63
Wschodni	42	16	19	14	8	37
Południowo-wschodni	55	19	8	12	6	45
Południowo-zachodni	52	20	3	18	7	65
Wykształcenie						
Podstawowe	39	11	14	22	13	56
Zasadnicze zawodowe	49	18	13	16	5	102
Średnie	48	25	5	14	8	144
Wyższe	58	30	7	0	5	31
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	45	33	6	0	16	29
Prac. umysł. niż. szczebla	57	21	4	12	6	55
Pracownicy fiz.- umysł.	39	29	12	11	9	35
Robotnicy wykwalifikowani	41	18	16	22	4	44
Robotnicy niewykwalifik.	34	16	5	29	16	23
Rolnicy	39	15	15	27	3	37
Pracujący na własny rach.	52	18	11	19	0	33
Bierni zawodowo						
Renciści	42	13	4	12	29	17
Emeryci	28	72	0	0	7	6
Bezrobotni	62	11	14	5	7	32
Gospodynie domowe i inni	67	20	4	5	3	21
Pracuje w:						
sferze budżetowej	47	28	7	13	6	59
sekt. państw., publicznym	42	27	11	13	8	60
sp. właśc. pryw. i państwa	51	19	11	11	8	33
sekt. pryw. poza rolnict.	48	17	7	18	10	76
prywatnym gosp. rolnym	34	18	14	29	6	35
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	57	14	8	13	8	73
276 - 399	48	23	4	19	6	69
400 - 549	45	20	12	14	9	84
550 - 799	45	36	9	4	7	21
Powyżej 799 zł	50	26	7	8	9	29
Ocena własnych war. mater.						
Źle	48	15	10	15	11	93
Średnie	44	23	10	16	7	147
Dobre	53	24	7	11	5	93
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	64	27	0	2	7	14
Raz w tygodniu	48	18	10	16	8	193
Kilka razy w miesiącu	57	28	5	5	5	38
Kilka razy w roku	35	25	14	18	8	75
W ogóle nie uczestniczy	66	12	0	15	7	12
Poglądy polityczne						
Lewica	40	26	12	18	4	85
Centrum	45	24	6	20	6	83
Prawica	48	17	13	8	15	93
Trudno powiedzieć	60	17	5	13	5	71

Tabela 5. Jak często zdarza się Panu(i) lub współmałżonce/współmałżonkowi mieć czas, aby porozmawiać z dzieckiem o jego sprawach, przeżyciach, kolegach?
1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedzielę lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie mam na to czasu

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	45	34	14	4	3	370
Płeć						
Mężczyźni	43	31	17	5	4	176
Kobiety	47	37	11	4	1	194
Wiek						
18-24 lat	60	0	7	33	0	6
25-34	56	31	9	3	1	85
35-44	44	35	15	3	3	197
45-54	36	34	17	9	4	74
55-64	17	72	11	0	0	8
65 lat i więcej	100	0	0	0	0	1
Miejsce zamieszkania						
Wieś	45	33	15	6	1	135
Miasto do 20 tys.	36	42	11	1	10	49
od 21 do 100 tys.	45	35	14	4	2	90
101-500 tys.	40	39	16	4	1	60
501 tys. i więcej mieszk.	66	22	8	3	1	38
Region						
Północny	45	41	7	0	6	40
Zachodni	48	35	15	2	6	39
Środkowozachodni	41	25	21	7	6	59
Środkowy	52	25	14	6	3	71
Wschodni	37	36	16	9	0	41
Południowo-wschodni	42	47	10	0	0	48
Południowo-zachodni	46	36	11	4	2	73
Wykształcenie						
Podstawowe	28	35	26	8	2	63
Zasadnicze zawodowe	43	40	12	4	1	119
Średnie	51	31	9	4	5	154
Wyższe	57	27	16	0	0	34
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	59	29	12	0	0	31
Prac.umysł.niż.szczębla	54	35	9	0	2	60
Pracownicy fiz.- umysł.	56	27	7	8	2	38
Robotnicy wykwalifikowani	28	44	19	6	2	48
Robotnicy niewykwalifik.	20	45	19	4	12	25
Rolnicy	36	30	22	12	0	43
Pracujący na własny rach.	50	29	14	3	4	34
Bierni zawodowo						
Renciści	33	50	8	0	9	19
Emeryci	50	50	0	0	0	6
Bezrobotni	46	26	22	6	0	39
Gospodynie domowe i inni	66	29	0	2	2	26
Pracuje w:						
sferze budżetowej	51	35	9	4	1	66
sekt. państw., publicznym	37	40	17	3	3	63
sp. właśc. pryw. i państwa	61	22	12	0	5	36
sekt. pryw. poza rolnictw.	43	37	14	2	4	82
prywatnym gosp. rolnym	38	37	20	6	0	40
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	39	36	20	5	1	91
276 - 399	39	39	14	4	4	70
400 - 549	46	33	12	3	5	91
550 - 799	51	41	0	8	0	23
Powyżej 799 zł	60	16	20	0	4	32
Ocena własnych war. mater.						
Źle	35	33	21	7	5	104
Średnie	44	36	12	5	2	164
Dobre	57	33	8	1	1	103
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	48	40	0	12	0	16
Raz w tygodniu	44	37	13	4	3	209
Kilka razy w miesiącu	47	37	11	5	0	46
Kilka razy w roku	46	26	21	4	3	84
W ogóle nie uczestniczy	42	33	13	6	6	16
Poglądy polityczne						
Lewica	44	33	13	7	3	100
Centrum	44	37	14	3	1	93
Prawica	47	31	14	3	5	100
Trudno powiedzieć	46	36	13	4	1	76

Tabela 6. Czy w Pana(i) rodzinie rodzice (bądź jedno z rodziców) i dzieci razem wykonują obowiązki domowe, takie jak np. sprzątanie, zakupy?

(%)

	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	50	34	11	5	0	362
Płeć						
Mężczyźni	44	35	14	7	0	172
Kobiety	54	33	9	3	0	190
Wiek						
18-24 lat	25	27	19	30	0	7
25-34	46	33	14	8	0	80
35-44	53	36	7	4	0	192
45-54	45	29	21	5	0	74
55-64	71	29	0	0	0	9
65 lat i więcej	0	100	0	0	0	1
Miejsce zamieszkania						
Wieś	50	34	10	6	1	123
Miasto do 20 tys.	65	21	12	2	0	46
od 21 do 100 tys.	48	31	15	5	0	89
101-500 tys.	42	47	10	2	0	64
501 tys. i więcej mieszk.	46	32	7	14	0	39
Region						
Północny	51	41	9	0	0	40
Zachodni	45	37	16	2	0	40
Środkowo-zachodni	47	23	18	13	0	54
Środkowy	40	41	9	10	0	67
Wschodni	46	31	12	9	2	40
Południowo-wschodni	63	26	11	0	0	48
Południowo-zachodni	56	37	8	0	0	73
Wykształcenie						
Podstawowe	53	29	16	2	0	62
Zasadnicze zawodowe	50	33	8	8	1	115
Średnie	51	36	11	2	0	151
Wyższe	34	38	14	15	0	34
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	31	53	15	0	0	30
Prac. umysł. niż. szczebla	52	34	14	0	0	57
Pracownicy fiz.- umysł.	54	35	8	2	0	41
Robotnicy wykwalifikowani	45	38	11	5	0	46
Robotnicy niewykwalifik.	57	25	18	0	0	26
Rolnicy	46	40	3	11	0	39
Pracujący na własny rach.	41	31	9	19	0	33
Bierni zawodowo						
Renciści	79	10	8	3	0	19
Emeryci	61	30	10	0	0	6
Bezrobotni	47	29	13	11	0	35
Gospodynie domowe i inni	54	28	16	0	2	28
Pracuje w:						
sferze budżetowej	51	39	9	1	0	64
sekt. państw., publicznym	50	35	14	2	0	62
sp. własc. pryw. i państwa	42	42	13	3	0	35
sekt. pryw. poza rolnict.	48	33	11	9	0	83
prywatnym gośp. rolnym	51	39	4	6	0	36
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	62	19	15	4	0	81
276 - 399	48	39	8	4	1	70
400 - 549	47	37	14	3	0	92
550 - 799	54	41	5	0	0	26
Powyżej 799 zł	40	40	15	5	0	31
Ocena własnych war. mater.						
Złe	53	28	12	7	1	99
Średnie	48	39	10	3	0	162
Dobre	49	31	12	7	0	100
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	65	22	1	12	0	17
Raz w tygodniu	56	29	10	4	0	203
Kilka razy w miesiącu	40	41	8	11	0	45
Kilka razy w roku	40	37	18	4	1	79
W ogóle nie uczestniczy	23	66	11	0	0	17
Poglądy polityczne						
Lewica	48	32	11	9	0	91
Centrum	58	37	5	1	0	89
Prawica	50	30	17	3	1	101
Trudno powiedzieć	42	37	12	9	0	80

Tabela 7. Czy w Pana(i) rodzinie rodzice (bądź jedno z rodziców) i dzieci razem wyjeżdżają na wakacje?

	(%)					
	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	47	14	15	24	0	408
Płeć						
Mężczyźni	47	13	17	23	0	193
Kobiety	47	15	13	25	0	215
Wiek						
18-24 lat	46	0	15	39	0	12
25-34	54	12	12	22	0	112
35-44	49	15	12	24	0	200
45-54	31	17	27	25	0	74
55-64	58	8	0	33	0	9
65 lat i więcej	0	100	0	0	0	1
Miejsce zamieszkania						
Wieś	33	11	9	47	0	148
Miasto do 20 tys.	40	13	24	24	0	49
od 21 do 100 tys.	52	17	18	14	0	100
101-500 tys.	57	22	18	3	0	71
501 tys. i więcej mieszk.	75	6	14	5	0	40
Region						
Północny	53	15	21	11	0	44
Zachodni	50	15	15	20	0	52
Środkowo-zachodni	33	17	17	34	0	60
Środkowy	55	9	16	20	0	74
Wschodni	33	13	10	43	1	46
Południowo-wschodni	46	12	9	33	0	57
Południowo-zachodni	55	17	14	14	0	74
Wykształcenie						
Podstawowe	24	14	19	43	0	66
Zasadnicze zawodowe	37	11	16	35	0	135
Średnie	58	16	13	12	0	169
Wyższe	73	14	7	6	0	38
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	66	22	8	4	0	36
Prac. umysł. niż. szczebla	67	17	9	7	0	61
Pracownicy fiz.- umysł.	68	13	10	9	0	46
Robotnicy wykwalifikowani	41	19	11	30	0	57
Robotnicy niewykwalifik.	23	6	41	30	0	29
Rolnicy	6	6	5	83	0	44
Pracujący na własny rach.	63	14	19	4	0	35
Bierni zawodowo						
Renciści	23	6	44	27	0	19
Emeryci	8	67	10	15	0	6
Bezrobotni	40	6	22	31	0	40
Gospodynie domowe i inni	59	13	8	18	2	34
Pracuje w:						
sferze budżetowej	65	13	12	10	0	72
sekt. państw., publicznym	48	21	14	17	0	68
sp. własc. pryw. i państwa	58	16	18	8	0	38
sekt. pryw. poza rolnictw.	51	17	16	16	0	94
prywatnym gośp. rolnym	8	3	8	81	0	44
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	27	11	17	44	0	100
276 - 399	54	18	8	19	1	77
400 - 549	53	15	17	15	0	99
550 - 799	64	22	14	0	0	30
Powyżej 799 zł	80	10	10	0	0	33
Ocena własnych war. mater.						
Złe	30	14	18	37	1	108
Średnie	44	17	13	26	0	178
Dobre	66	10	14	10	0	122
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	58	6	0	36	0	20
Raz w tygodniu	47	12	17	24	0	223
Kilka razy w miesiącu	39	23	9	29	0	54
Kilka razy w roku	48	14	17	20	1	93
W ogóle nie uczestniczy	51	22	9	17	0	19
Poglądy polityczne						
Lewica	40	15	21	25	0	107
Centrum	50	14	11	25	0	101
Prawica	54	14	15	17	1	111
Trudno powiedzieć	43	14	11	33	0	89

Tabela 8. Czy w Pana(i) rodzinie rodzice (bądź jedno z rodziców) i dzieci rozmawiają o ważnych sprawach rodzinnych?

(%)

	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	52	32	10	5	0	354
Płeć						
Mężczyźni	47	35	12	6	0	168
Kobiety	57	30	9	4	0	186
Wiek						
18-24 lat	21	26	23	30	0	8
25-34	37	34	15	14	0	73
35-44	56	33	8	2	0	193
45-54	59	29	9	3	0	72
55-64	70	30	0	0	0	9
65 lat i więcej	0	100	0	0	0	1
Miejsce zamieszkania						
Wieś	50	30	13	6	1	123
Miasto do 20 tys.	47	34	12	7	0	45
od 21 do 100 tys.	46	38	10	5	0	87
101-500 tys.	58	34	3	4	0	62
501 tys. i więcej mieszk.	71	20	9	0	0	38
Region						
Północny	44	41	7	8	0	40
Zachodni	45	31	16	8	0	33
Środkowo-zachodni	40	37	16	8	0	55
Środkowy	59	27	7	6	0	68
Wschodni	48	33	15	2	2	38
Południowo-wschodni	52	36	11	1	0	49
Południowo-zachodni	67	26	3	4	0	71
Wykształcenie						
Podstawowe	37	47	11	5	0	59
Zasadnicze zawodowe	47	30	12	10	1	116
Średnie	57	32	9	2	0	148
Wyższe	81	14	5	0	0	31
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	80	14	6	0	0	28
Prac. umysł. niż. szczebla	66	32	2	0	0	58
Pracownicy fiz.- umysł.	46	37	13	4	0	41
Robotnicy wykwalifikowani	40	38	13	9	0	43
Robotnicy niewykwalifik.	40	41	15	4	0	25
Rolnicy	48	25	17	10	0	41
Pracujący na własny rach.	55	40	0	5	0	35
Bierni zawodowo						
Renciści	60	23	13	4	0	19
Emeryci	41	43	16	0	0	6
Bezrobotni	40	33	16	11	0	33
Gospodynie domowe i inni	52	29	11	5	3	24
Pracuje w:						
sferze budżetowej	69	23	8	0	0	64
sekt. państw., publicznym	48	42	6	5	0	59
sp. właśc. pryw. i państwa	46	35	11	8	0	34
sekt. pryw. poza rolnictw.	52	37	8	3	0	84
prywatnym gosp. rolnym	55	17	17	11	0	37
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	37	34	18	10	0	79
276 - 399	63	31	5	0	1	71
400 - 549	53	35	9	3	0	87
550 - 799	59	31	7	3	0	26
Powyżej 799 zł	58	30	8	3	0	30
Ocena własnych war. mater.						
Złe	40	36	16	7	1	96
Średnie	51	33	9	7	0	159
Dobre	66	27	6	1	0	99
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	57	38	6	0	0	18
Raz w tygodniu	53	34	10	3	0	199
Kilka razy w miesiącu	47	34	5	13	0	44
Kilka razy w roku	50	28	13	7	1	76
W ogóle nie uczestniczy	58	18	18	6	0	17
Poglądy polityczne						
Lewica	46	32	15	6	0	89
Centrum	54	32	10	4	0	87
Prawica	58	32	6	4	1	101
Trudno powiedzieć	49	34	10	7	0	77